

Jenna Ulmanen

Elämäkertateokset draaman keinoin

Eettisyys elämäkertaelokuvissa ja -tv-sarjoissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi

Elokuva ja televisio

Opinnäytetyö

8.11.2024

Tiivistelmä

Tekijä(t):	Jenna Ulmanen
Otsikko:	Elämäkertateokset draaman keinoin – Eettisyys elämäkertaelokuvissa ja -tv-sarjoissa
Sivumäärä:	31 sivua
Aika:	08.11.2024
Tutkinto:	Medianomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma:	Elokuva ja televisio
Pääaine:	Elokuva- ja televisiotuotanto
Ohjaaja(t):	Lehtori Antti Pönni

Opinnäytetyön aihe on elämäkertaelokuvat draaman keinoin. Opinnäytetyössä tutkitaan elämäkertaelokuvien fiktion ja todellisuuden rajoja, elämäkertaelokuvien eettisiä haasteita sekä elokuvatuotantojen eettisiä ohjeita. Tutkimuskysymyksinä ovat: Mitä ovat elämäkertaelokuvat, ja mitkä niiden eettiset ongelmat ovat? Millaisia eettisiä seikkoja elämäkertaelokuvien tuotannossa tulisi ottaa huomioon?

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu artikkeleista, aihetta koskevista tutkimuksista sekä kirjallisuudesta. Opinnäytetyön aihetta lähestyn esimerkkien ja lähteiden avulla ja sen tutkimus on laadullista.

Opinnäytetyön johtopäätöksenä on, ettei jokaiseen tuotantoon sopivaa rajaa fiktion ja faktan välillä ole olemassa, vaan se tulee määritellä tuotantokohtaisesti. Eettisiä valintoja on jokaisella tuotannon alueella, ja niiden toteuttaminen on jokaisen vastuulla. Tutkimuksesta hyötyvät elokuva- ja tv-alan tekijät, jotka haluavat parantaa tuotantojensa eettisyyttä.

Asiasanat: elämäkertaelokuva, eettisyys, eettiset ohjeet, tuotanto, elokuva-ala, tv-sarjat

---

Opinnäytetyön alkuperä on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Abstract

Author(s): Jenna Ulmanen
Title: Biographies Through Drama – Ethics in Biographical Films and TV Series
Number of Pages: 31 pages
Date: 8 November 2024

Degree: Bachelor of Culture and Arts
Degree Programme: Film and Television
Major: Film and Television Production
Instructor(s): Antti Pönni, Senior Lecturer

The subject of the thesis is biographical films through drama. The thesis explores the boundaries between fiction and reality in biographical films, the ethical challenges of biographical films and the ethical guidelines for film productions. The questions that the thesis examines are: What are biographical films and what are the ethical problems in those films? What ethical issues should be considered in the production of biographical films?

The theoretical framework of the thesis consists of articles, studies on the subject and literature. I approach the topic of the thesis with examples and sources and the research is qualitative.

The conclusion of the thesis is that there is no clear boundary between fiction and fact that suits every production but that it must be defined on a production-specific basis. There are ethical choices in every area of movie production, and it is everyone's responsibility to make them. This research will benefit film and television makers who want to improve the ethics of their productions.

Keywords: biographical films, ethics, ethical guidelines, production, film industry, TV series

---

This thesis has been checked using Turnitin Originality Check service.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Elämäkertaelokuvat ja -tv-sarjat	2
2.1	Määritelmä	2
2.2	Elämäkertaelokuvien historiaa	3
2.3	Elämäkertateokset Suomessa	6
2.4	Elämäkertateokset ulkomailla	8
3	Etiikka	10
3.1	Määritelmä	10
3.2	Käsikirjoitus	12
3.2.1	Totuudenmukaisuus ja uskottavuus	12
3.2.2	Näkökulma	14
3.2.3	Hahmot	14
3.2.4	Dramatisointi	18
3.3	Näyttelijät	19
3.4	Työryhmä ja tuotanto	20
3.4.1	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	21
3.4.2	Vuorovaikutus	22
3.4.3	Lainsäädäntö ja korvaukset	25
4	Pohdinta	26
	Lähteet	28
	Kuvalähteet	31

1 Johdanto

2000-luvulla on julkaistu useita niin kotimaisia kuin ulkomaisiakin elämäkerta-elokuvia, jotka ovat nousseet katsojien suosioon sekä uutisotsikoihin. Kotimaisista elämäkertaelokuvista ehkä tunnetuimpina *Juice*, *Kikka*, *Spede* sekä Aleksis Mäkelän ohjaamat *Pahat Pojat* ja mäkihyppääjälegendasta kertova *Matti*. Tänä vuonna ilmestyy Dingo-elokuva, joka käsittelee Dingo-yhtyeen taivalta kulttimaineeseen. Elämäkertaelokuvat ovat siis kasvavassa suosiossa ja niitä tehdään jatkuvasti.

Media on nostanut 2020-luvulla esille tuotantojen ongelmia, esimerkiksi näyttelijöiden uupumista ja itsensä hukkaamista elokuvaprosessin aikana, sekä työryhmän epäeettistä kohtelua. Erityistä huomioita sai Elvis-elokuvan päättähti Austin Butler, kun hänen uutisoitiin hakeutuneen hoitoon mielenterveytensä vuoksi ja spekulointiin jääneen Elviksen rooliin huomaamattaan. Myös sarjamurhaaja-kannibaali Jeffrey Dahmeria Netflix-sarjassa esittävä Evan Peters on kertonut julkisuudessa roolinsa menneen liian syvälle ja vaikuttaneen hänen mielenterveytensä negatiivisesti. Erityisesti näiden kahden esimerkin kaltaiset tapaukset saivat minut kiinnostumaan aiheesta enemmän.

Käsittelen tässä opinnäytetyössä fiktion kautta kerrottavien elämäkertaelokuvien ja -sarjojen eettisiä ongelmakohtia. Tavoitteenani on tutkia eroja suomalaisten ja ulkomaisten elämäkertaelokuvien välillä sekä pohtia kyseisten elokuvien eettisiä ongelmakohtia ja sitä, miten niitä voisi mahdollisesti välttää tai ainakin pienentää niiden riskiä. Tutkin aihetta seuraavien kysymysten kautta: Mitä ovat elämäkertaelokuvat, ja mitkä niiden eettiset ongelmat ovat? Millaisia eettisiä seikkoja elämäkertaelokuvien tuotannossa tulisi ottaa huomioon? Haluan korostaa, että en ota kantaa tässä opinnäytetyössä dokumentaarisiin elokuviin, vaan keskityn nimenomaisesti fiktion ja draaman keinoin kerrottaviin tarinoihin. Pääasiassa kirjoitan elämäkertaelokuvista, mutta samoja pohdintoja voi myös laajentaa koskemaan elämäkerrallisia tv-sarjoja.

Hyödynnän tutkimuksessani verkossa julkaistuja haastatteluja sekä artikkeleita. Aihetta ei ole Suomessa tutkittu lähes ollenkaan tällaisenaan, joten käytän hyödyksi useita englanninkielisiä julkaisuja. Pohdin löytämäni lähdemateriaalin pohjalta näkemyksiäni aiheeseen. Aloitan opinnäytteeni avaamalla elämäkerta elokuvien määritelmää sekä niiden historiaa 1900-luvulta eteenpäin. Käyn esimerkkien kautta läpi elämäkerta elokuvia ja niiden suosiota niin Suomessa kuin ulkomailla. Avaan etiikkaa käsitteenä ja sitä, kuinka sen vaikutuksia voi nähdä ja tutkia elokuvissa. Tämän jälkeen syvennyn elokuvan osa-alueisiin, kuten käsikirjoitukseen, hahmojen luomiseen ja tuotannollisiin seikkoihin elämäkerta elokuvissa, sekä kyseisten osa-alueiden eettisiin haasteisiin ja siihen, kuinka näitä haasteita voi ottaa huomioon elokuvaa tehdessä. Koska keskityn fiktion keinoin kerrottaviin elämäkerta elokuviin, pohdin myös missä menee dramatisoinnin raja eettisestä näkökulmasta, kun kyseessä ovat oikeiden henkilöiden tarinat. Lopuksi käyn läpi työntekijöiden ja tuotannon kannalta oleellisia eettisiä ohjeistuksia ja pohdin niitä elokuvatuotannon kannalta.

2 Elämäkerta elokuvat ja -tv-sarjat

2.1 Määritelmä

Elämäkerta kuvaa henkilön elämää joko hänen itsensä kuvailemana tai jonkun toisen henkilön toimesta. Elämäkerta elokuvissa kuvataan usein sekä henkilöä että tapahtumajaksoa, joka asettaa tietyn oletuksen totuudenmukaisuudesta. (Lehtisalo 2011, 15.)

Monesti elämäkerta elokuvat ja -tv-sarjat kertovat jostain julkisesti tunnetusta henkilöstä, kuten laulajasta, poliittisesta vaikuttajasta tai vaikka sarjamurhaajasta. Henry M. Taylor on tutkinut elämäkerta elokuvien kerrontaa, ja hänen mukaansa elämäkerta elokuvat kerronnallistavat todellisen henkilön elämää. Elämäkerta elokuvien ei kuitenkaan tarvitse käsitellä henkilön elämää kokonaisuudessaan, vaan se voi ja yleensä käsittelee, vain tiettyjä elämänvaiheita. (Taylor 2002, viitannut Lehtisalo 2013.) Näitä elämänvaiheita voivat olla muun

muassa ura, lapsuus, parisuhde tai joku muu määritelty vaihe, kuten sarjamurhaajan murhateot. Henkilön täydellisen elämänkaaren näyttäminen elokuvallisesti olisi mahdotonta, koska elokuvasta tulisi liian pitkä. Tällöin on pakko jättää osia pois, jonka seurauksena tietyt syy-suhdeseuraukset päähenkilön elämästä on syytä myös karsia elokuvasta, jotta elokuvan seurattavuus säilyy. Katsoja on helpompi pitää kiinnostuneena elokuvasta, jos tarina koostuu hallitusta ajanjaksoista.

George F. Custen on määritellyt elämäkertaelokuvan kertovan todellisuudessa elävän tai jo menehtyneen henkilön elämästä. Custenin kriteerinä on, että elokuvan tekijät sitoutuvat totuudenmukaiseen tai ainakin totuuteen pohjautuvaan tarinankerrontaan esittämällä henkilön hänen oikealla nimellään. (Custen 1992, viitannut Lehtisalo 2013.) Molemmat yllä mainitut tulkinnat keskittyvät yhden henkilön esittämiseen ja näin ollen eivät koske useampia henkilöitä käsitteleviä elämäkertoja (Lehtisalo 2013). Elämäkertaelokuvien piirteenä päähenkilön oikealla nimellä esittäminen on tärkeää myös markkinoinnin kannalta. Esimerkiksi julkisuuden henkilöistä kertovat elokuvat nimetään usein pelkästään päähenkilön nimellä, josta katsojat jo tietävät kenestä on kyse. Elokuvien ja sarjojen alussa saattaa lukea ”perustuu tosیتapahtumiin” -teksti, mutta tämä ei takaa, että hahmojen nimet vastaisivat inspiraationa olleiden henkilöiden nimiä tai että tapahtumat olisivat oikeasti tapahtuneita. Se ei myöskään tee teoksesta elämäkerrallista, vaan se on nimenomaan saanut vain inspiraatiota oikeasta tarinasta, kuitenkin sitä toistamatta.

2.2 Elämäkertaelokuvien historiaa

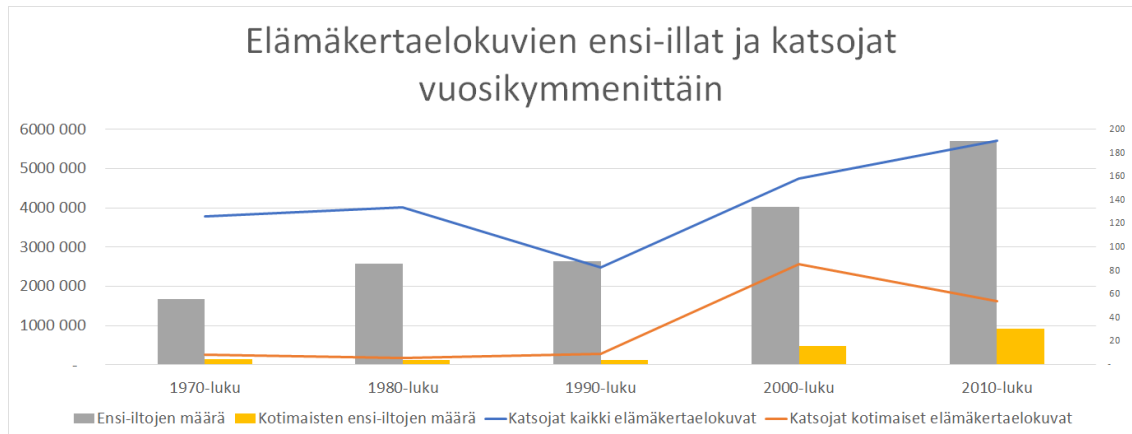
Vaikka näytelmäelokuvat ovat käsitelleet todellisten henkilöiden tarinoita jo alusta asti, nähtiin vasta 1900-luvun alusta alkaen elokuvateattereissa menneisyyttä ja henkilöitä kuvailevia elokuvia, elämäkertaelokuvia. Jo silloin ne keräsivät usein paljon katsojia. Suomessa näitä elokuvia aloitettiin näyttämään 1920-luvun alussa, kun Suomen elokuvatuotannot vakiintuivat. Ensimmäinen suomalainen elämäkerrallinen elokuva on vuonna 1938 ilmestynyt *Elinan surma*, joka kertoo linnanvouti Klaus Kurjesta ja hänen vaimostaan Elinasta, jotka elivät

1400-luvulla. Tämä Jäger-Filmin historian henkilöiden kuvaus oli ensimmäinen laatuaan Suomessa. Kansanlaulu- ja populaarimusiikkielokuvat, joissa käsiteltiin menneisyydessä eläneitä henkilöitä, saavuttivat suosiota sodan jälkeen. (Lehtisalo 2011, 14–15.) Tämä saattoi olla keino viedä ajatukset muualle sodan tapahtumista, mutta myös tärkeä osa elämäkertaelokuvien kehitystä historiallisten tapahtumien ja henkilöiden viihteellisessä esittämisessä kansalle.

Elokuvatutkija Rick Altmanin mukaan elämäkertaelokuvan kategoria tunnistettiin Yhdysvalloissa vasta 1930-luvun loppupuolella, kun elokuva-alalla aloitettiin kopiaimaan aiempien elokuvien elämäkerrallisia piirteitä, minkä seurauksena katsojat ja kriitikot puhuivat näistä elokuvista omana genrenään (Altman 2002, viittanut Lehtisalo 2013). Suomessa termi otettiin käyttöön pääkaupunkiseudulla 1940-luvulla, mutta maakuntalehdissä sen näkeminen oli harvinaista vielä 1950-luvulla. Elämäkertaelokuvia, jotka olivat Suomessa tuotettuja, kutsuttiin kulttuuri-filmeiksi, historiallisiksi filmeiksi, musiikkielokuviksi, Runeberg-filmeiksi tai Tanner-elokuviksi. (Lehtisalo 2013.) Voi olla, että näitä termejä pidettiin kansalle tutumpina ja helpommin lähestyttävänä kuin elämäkertaelokuva-termiä, minkä vuoksi termistön muuttaminen vei useita vuosia.

Henry M. Taylorin mukaan elämäkertaelokuvien historian voi jakaa kahteen vaiheeseen, klassiseen ja ”moderniin” (lainausmerkit Taylorin). Klassiset elämäkertaelokuvat käsitelivät sankaritarinoita, henkilöitä, joiden teoilla koettiin olevan merkitys ihmiskunnalle. Näissä elokuvissa henkilöt olivat monarkkeja, aatelistoa, tiedemiehiä ja muita perinteisen eliitin edustajia. Tällaiset elokuvat edustivat elämäkertaelokuvia toiseen maailmansotaan asti kansainvälisessä elokuvakulttuurissa. Taylorin mukaan toisen maailmansodan jälkeen, sekä erityisesti 1960-luvulla, ”moderni” vaihe alkoi. Tähän vaiheeseen kuuluvat olennaisesti uudenlaiset tarinat, joissa sankareita käsiteltiin kriittisesti, esimerkiksi kuvaamalla elittäjiä ristiriitaisena ja särkyvänä henkilönä tai antisankarina. ”Modernissa” vaiheessa kerrottiin myös tarinoita aiemmin arvostuksesta jääneistä henkilöistä, kuten julkisuuden henkilöistä tai tavallisista ihmisistä. Tarinoita kerrottiin myös rikollisista ja vähemmistön edustajista, joiden olemassaolosta ei ollut aiemmin saanut puhua. Nämä kaksi elämäkertaelokuvien vaihetta ovat ajallisesti vain

viitteellisiä, sillä myös ”modernin” aikakauden aikana tehtiin edelleen klassisella tyyllillä elokuvia. (Taylor 2002, viitannut Lehtisalo 2013.) Nykyään elokuvia tehdään niin aatellisista kuin niin sanotusti tavallisemmista henkilöistä. Luultavasti nykyään tarinan merkittävyys ja sen asema populaarikulttuurissa sekä tietyn uutisarvon ylittäminen vaikuttavat tarinan ja henkilöiden valitsemiseen.

Kuva 1. Elämäkertaelokuvien ensi-illat ja katsojat vuosikymmenittäin. Kuva-kaappaus Suomen elokuvasäätiön verkkosivulta SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat (Suomen elokuvasäätiö 2019).

Suomen elokuvasäätiön sivuilla olevasta taulukosta (ks. kuva 1) voi tulkita valtavaa kasvua elämäkertaelokuvien ensi-iltojen määrässä 1970-luvulta 2010-luvulle. Myös kotimaisten ensi-iltojen määrä on kasvanut 2000-luvulle tultaessa. Kaikkien elämäkertaelokuvien katsojamäärät laskivat 1990-luvulla, mikä voi olla seurausta lamasta. Kotimaisten elämäkertaelokuvien katselumäärät olivat taulukon mukaan laskussa 2010-luvulle mennessä, mutta sen jälkeen on tehty monia uusia elokuvia, joiden suosio on ollut suurta, kuten vuonna 2022 julkaistu *Kikka*. Elokuviin suosioon voi vaikuttaa myös teknologian kehittyminen: elokuvia on nopeampaa tehdä ja resursseja on enemmän saatavilla.

2.3 Elämäkertateokset Suomessa

Suomessa on tehty vuosien aikana useita elämäkertaelokuvia, jotka kertovat muun muassa urheilijoista, taiteilijoista sekä rikollisista. Vuonna 2019 Suomen elokuvasäätiö SES julkaisi artikkelin, jossa käsiteltiin elämäkertaelokuvia ilmiönä sekä niiden katsojamääriä. Kyseisessä artikkelissa kerrottiin elämäkertaelokuvien olevan Suomessa verrattain uusi ilmiö. 1990-luvulla niiden suosio alkoi kasvaa, ja samalla lisääntyi myös elämäkertaelokuvien määrä. (Suomen elokuvasäätiö 2019.)

Nykypäivänä elämäkertaelokuvia tehdään edelleen runsaasti. Syyskuussa 2023 sai ensi-iltansa *Spede*-elokuva, joka sai avajaisviikonloppunaan vain 11 283 katsojaa (Tähtivaara 2023). Nähtäväksi jää, millaisen katsojamäärän ensi-iltansa joulukuussa 2024 saava, Dingo-yhtyeestä kertova *Levoton Tuhkimo*-elokuva saavuttaa (Simoinen 2024). Yltääkö yhtyeen vuosikymmenten takainen suosio vielä tuomaan katsojia teattereihin?

Vuonna 2019 Suomen elokuvasäätiön taulukon mukaan (kuva 2) katsotuin kotimainen elämäkertaelokuva oli Aleksis Mäkelän ohjaama *Pahat Pojat*, joka sai ensi-iltansa vuonna 2003 (Suomen elokuvasäätiö 2019). *Pahat Pojat* perustuu Euran Daltoneihin, mutta siinä on käytetty paljon taiteellisia vapauksia. Euran Daltoneksi kutsuttiin 1990-luvun lopulla ryöstöjä tehneitä Koistisen veljeksiä. (Koste 2023.) Katsojamäärä kyseisellä elokuvalla kesäkuuhun 2024 mennessä on huikeat 614 799 katsojaa. *Pahat pojat* on edelleen Suomessa kaikkien aikojen katsotuin kotimainen elämäkertaelokuva. (Suomen elokuvasäätiö i.a.)

Toiselle sijalle kaikkien aikojen katsotuin kotimaisten elämäkertaelokuvien listalla sijoittuu myös Aleksis Mäkelän ohjaama elokuva *Matti*, jonka ensi-ilta oli vuonna 2006. Sen katsojaluku on 461 665 katsojaa. (Kuva 2.) Elokuva kertoo urheilijalegenda Matti Nykäsen elämän värikkäistä vaiheista. Mäkelä sanoo Solar Filmsin nettisivuilla olevassa artikkelissa, että uskottavuuden vuoksi osa elokuvan tapahtumista on keksittyjä, eli elokuva sekoittaa sekä fiktiota että faktaa.

(Solar Films i.a.) Tämä on tyypillistä elämäkertaelokuvissa, jotta katsojan mielenkiinto saadaan säilymään. Myös tietty draaman kaari on helpommin saavutettavissa, mikäli tarinaan lisätään myös fiktiivisiä elementtejä.

Taulukko 1: Katsotuimmat kotimaiset elämäkertaelokuvat 1972-2019

	Nimi	Kenestä kertoo	Mistä kuuluu	Katsojat	Ohjaaja	Ensilyöntivuosi
1	Pahat pojat	Euran Daltonit	Rikollisuus	614 799	Aleksi Mäkelä	2003
2	Matti	Matti Nykänen	Urheilu	461 665	Aleksi Mäkelä	2006
3	Renturuusu	Irwin Goodman	Musiikki	350 986	Timo Koivusalo	2001
4	Prinsessa	Anna Lappalainen	Psykiatrisen sairaalan potilas	297 119	Arto Halonen	2010
5	Sibelius	Jean Sibelius	Musiikki	273 957	Timo Koivusalo	2003

Kuva 2. Katsotuimmat kotimaiset elämäkertaelokuvat 1972–2019. Kuvakaappaus Suomen elokuvasäätiön verkkosivulta SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat (Suomen elokuvasäätiö 2019).

2020-luvulla *Spede*-elokuvan lisäksi on Suomessa tehty elämäkertaelokuvia myös esimerkiksi laulaja Kirsi Viilosesta eli Kikasta (Nordisk Film i.a.), Muumien luojasta Tove Janssonista (Tove Jansson 2022) sekä taiteilija Helene Scherfbeckistä (Liekso 2020). Mielestäni 2020-luvulla elämäkertaelokuvista on tullut enemmän trendi kuin aiemmin. Vaikka kotimaisiakin elämäkertaelokuvia on tehty tasaiseen tahtiin vuosien varrella, on viime vuosien aikana julkaistu huomattavasti enemmän kyseisen genren alle ohjautuvia elokuvia. Myös elämäkertakirjoja on julkaistu paljon viime vuosina, joten voisi päätellä, että elämäkertateosten kiinnostavuus on selkeässä nousussa.

2.4 Elämäkertateokset ulkomailla

Myös ulkomailla elämäkertaelokuvien suosio on kasvanut vuosikymmenten varrella, eikä niiden suosio näytä laantuvan (Suomen elokuvasäätiö 2019). Elämäkertaelokuvia on tehty ulkomailla enemmän kuin Suomessa. Yksi vanhimmista nykypäivänäkin muistettavista elämäkertaelokuvista on von Trappin laulavasta perheestä kertova *Sound of Music*, joka sai ensi-iltansa jo vuonna 1965. Jo silloin elokuvassa käytettiin taiteellisia vapauksia: von Trappin perhe matkusti junalla Italiaan eikä paennut yli vuorten Itävallasta kuten elokuvassa, elokuvassa perheen vanhin lapsi on tyttö, vaikka oikeasti vanhin lapsi on poika, ja elokuvan mukaan ankara isä Georg von Trapp kielsi musiikin, vaikka tämä väittämä ei pitänyt paikkaansa. (Kauppinen 2015.)

Taulukko 2: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat 1972-2019

	Nimi	Alkuperäinen nimi	Kenestä kertoo	Mistä kuuluisa	Katsojat
1	Papillon	Papillon	Henri "Papillon" Charriere	Rikollisuus	759 301
2	Pahat pojat	Pahat pojat	Euran Daltonit	Rikollisuus	614 799
3	Amadeus	Amadeus	Wolfgang Amadeus Mozart	Musiikki	473 559
4	Bohemian Rhapsody	Bohemian Rhapsody	Freddie Mercury ja Queen-yhtye	Musiikki	466 783
5	Matti	Matti	Matti Nykänen	Urheilu	461 665

Kuva 3 Katsotuimmat elämäkertaelokuvat 1972–2019. Kuvakaappaus Suomen elokuvasäätiön verkkosivulta SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat (Suomen elokuvasäätiö 2019).

Suomessa katsotuin ulkomainen elämäkertaelokuva vuoden 1971 jälkeen on 1973 ilmestynyt *Papillon*, jonka katsojaluvut yltyvät 759 301 katsojaan (kuva 3). *Papillon* perustuu omaelämäkerralliseen kirjaan, jossa Henry Charrière kertoo vankilapaostaan. Kirjan tapahtumat ovat vuosien saatossa osoittautuneet suurilta osin keksityiksi, joten kirjan sekä elokuvan elämäkerrallisuus jää tulkinnan varaan. (Huhtala 2018.)

Muusikoista kertovia elämäkertaelokuvia tehdään paljon varsinkin Yhdysvalloissa. Suurista legendoista, kuten Elviksestä, Whitney Houstonista, Elton Johnista ja Queenin keulahahmo Freddie Mercurysta, tehdyt elokuvat ovat saaneet maailmanlaajuisesti paljon näkyvyyttä. Vuonna 2018 ilmestynyt Freddie Mercuryn elämästä kertova *Bohemian Rhapsody* oli elämäkertaelokuvien lipputulojen kruunaamaton kuningas useita vuosia. Sen lipputulot ylittivät 910 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria. Vuonna 2023 julkaistu ydinaseiden kehittäjästä kertova *Oppenheimer* rikkoi *Bohemian Rhapsodyn* ennätyksen saavuttamalla yli 912 miljoonan Yhdysvaltain dollarin lippumyyntitulot julkaisuvuotenaan. (Pulver 2023.) Suomessa *Oppenheimer* on kerännyt 407 937 katsojaa kesäkuun 2024 alkuun mennessä (Suomen elokuvasäätö i.a.).

2020-luvulla televisiosarjojen muodossa olevat elämäkerrat ovat tulleet suosituiksi. Pamela Anderssonin uran alkuvaiheiden seksivideoskandaalista kertova minisarja *Pam & Tommy* (2022) saavutti 10 Emmy-ehdokkuutta (Siegel 2023). Sarjamurhaaja Jeffrey Dahmerista vuonna 2022 julkaistu minisarja *Dahmer – Monster: The Jeffrey Dahmer Story* on Netflixin kolmanneksi katsotuin englantinkielinen sarja ja sen katsontakerrat ovat julkaisunjälkeisiltä 91 päivältä 115 600 000 (Netflix i.a.). Televisiosarjojen suosioon yksi syy voi olla sosiaalisen median vaikutus markkinoinnissa. Sosiaalisen median sovellukset, kuten TikTok ja Instagram, levittävät nopeasti tiedon uusista sarjoista maailmanlaajuisesti, ja tuotantoyhtiöt nostavat tietoisesti keskustelua herättäviä kohtia sarjasta sosiaalisen median alustoille, jotta keskustelu lähtisi liikkeelle ja näin sarja saavuttaisi suuremman yleisön.

Elokuvien budjetit poikkeavat Suomen ja Yhdysvaltojen välillä huomattavasti. Esimerkiksi *Pahat Pojat* -elokuvan budjetti oli noin 1,525 miljoonaa euroa (Solar Films i.a.), kun *Bohemian Rhapsody*-elokuva maksoi noin 55 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria eli melkein 52 miljoonaa euroa (Maddaus 2021). *Spede*-elokuvan budjetti oli noin 2 miljoonaa euroa, mikä on jo Suomen tuotannoksi suuri summa (Pudas 2022). Valitettavasti tämä näky elokuvissa ja ulkomaiset tuotannot ovat yleensä näyttävämpiä lavastuksen ja puvustuksen suhteen. Myös näyttelijöiden valmistautumiseen käytetään enemmän resursseja.

3 Etiikka

3.1 Määritelmä

Kreikan sana *êthos* tarkoittaa luonnetta, ja siitä on muodostunut sana etiikka. Aristoteleen oppien mukaan etiikka on oppia luonteen hyvistä puolista. Nykyään käsite on moraalinen hyve. Moraali on toimintaa, jota pidetään hyvänä ja johon on totuttu. (Pietarinen 2015.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje vuonna 2019 listaa tutkimuksen eettiset periaatteet, kun ne kohdistuvat ihmiseen, seuraavalla tavalla:

- a) Ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioitus. Esimerkiksi vapaus elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen, omaisuuden suoja, liikkumisvapaus, uskonnonvapaus, oikeus yksityisyyteen ja sananvapaus
- b) Luonnon monimuotoisuuden sekä aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön kunnioitus
- c) Tutkimuskohteille, ihmisille tai yhteisöille ei aiheudu vahinkoja, riskejä tai haittoja

Tutkittavan oikeudet

- a) Vapaaehtoinen osallistuminen tai kieltäytyminen
- b) Osallistumisen keskeytys ilman seurauksia tutkittavalle

- c) Oikeus peruuttaa tutkimukseen osallistumisen suostumuksensa
- d) Tiedot henkilötietojen käsittelystä, tutkimuksen käytännön toteutuksesta ja tutkimuksen sisällöstä
- e) Totuudenmukainen ja ymmärrettävä kuva tavoitteista sekä mahdollisista haitoista ja riskeistä
- f) Tieto olevansa tutkittavana

(Kohonen ym. 2019.)

Robert Sinnebrink (2005, 8) käsittelee kirjassaan *Cinematic Ethics – Exploring Ethical Experience through Film* elokuvien eettisiä ja filosofisia puolia. Sinnebrinkin mukaan on olemassa kolme erilaista näkökulmaa elokuvan, kontekstin ja katsojan välillä olevassa suhteessa: elokuvan etiikka, elokuvallisen representaation etiikka eli elokuvan moraaliset teemat, ongelmat ja skenaariot kerronnassa sekä elokuvan etiikka kulttuurisena välineenä.

Sinnebrinkin mukaan toinen tapa lähestyä elokuvafilosofiaa on joko keskittyä representaation eettisyyteen tai pohtia elokuvan etiikkaa elokuvantekijän tai katsojan näkökulmasta. Kolmas tapa pohtia elokuvan etiikkaa on tutkia sitä ideologisista ja kulttuurihistoriallisista näkökulmista, esimerkkinä feministiset analyysit sukupuolesta. Sinnebrink korostaa, että yllä mainitut näkökohdat ovat yhtä tärkeitä, mutta ymmärtääkseen elokuvan eettis-poliittisia ulottuvuuksia tulisi haastaa itseään ajattelemaan niitä kaikkia yhdessä. Elokuvaä tulkittaessa representaation eettisyyden kautta voimme keskittyä esimerkiksi elokuvan objektiivisyyteen ja totuuden esittämiseen tai siihen, voiko elokuvantekijä väittää teoksensa kertovan tosiasioista, mikäli niihin on käytetty myös fiktion elementtejä. Jos elokuvan eettisyyttä pohditaan elokuvantekijän näkökulmasta, voidaan keskusteluun nostaa esimerkiksi se, miten elokuvantekijä kohtelee näyttelijöitä sekä työryhmää eettisesti. (Sinnebrink 2015, 8.) Näihin seikkoihin perehdyn tarkemmin elämäkertaelokuvan kannalta.

3.2 Käsikirjoitus

Elokvien tarinat saavat muotonsa käsikirjoituksessa. Elämäkertaelokuvissa on hyvin tärkeää tehdä perinpohjainen taustoitus: kenestä elokuvaa ollaan teke­ mässä, millainen hänen elämänkaarensa on, ketä hänen lähipiiriinsä kuuluu. Myös faktojen tarkistus on ensiarvoisen tärkeää. Lähtökohtaisesti tulee tietää, miten elämäkerran päähenkilön elämä on oikeasti mennyt. Vasta sen jälkeen voi tehdä taiteellisia valintoja tarinan suhteen. On myös mahdollista soveltaa ilman kaikkia taustatietoja, mutta silloin ollaan eettisesti todella vaarallisella alu­ eella.

Käsikirjoitusvaiheessa päähenkilön ja hänen läheisiensä tai muuten tarinaan vaikuttavien henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä on hyvä kuulla, jotta saa kattavan kuvan tapahtumien kulusta. Tämä mahdollistaa eettisesti mahdollisim­ man selkeän tavan toimia, eli mikä tapa kertoa tarina ei aiheuta henkilöille ris­ kejä tai haittoja tai ainakin vähentää niitä. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdol­ lista, jos päähenkilö on esimerkiksi menehtynyt tai henkilöihin ei saa yhteyttä. Näin kävi Dahmerista kertovan minisarjan tekijöille: yrittivät ottaa kontaktia Dah­ merin uhreihin, mutta eivät saaneet ketään kiinni. Tämän vuoksi he luottivat tut­ kijoiden saamiin tietoihin kirjoitusprosessissa. (Longeretta 2022.) Koen tämän olleen kunnioittavaa uhreja ja heidän läheisiään kohtaan ja uskon, että päätös kirjoittaa ilman heidän näkökulmaansa ja mielipiteitään on ollut vaikea. Dahme­ rin esittäminen tv-sarjassa on lähtökohtaisesti jo eettisesti vaikea kysymys, koska sarjamurhaajan esittäminen mielenkiintoisella tavalla voi luoda ihannoin­ nin kuvaa, mikä on moraalinen ongelma.

3.2.1 Totuudenmukaisuus ja uskottavuus

Historiallinen henkilö päähenkilönä on yksi elämäkertaelokuvien keskeisimmistä määritelmistä. Tämän vuoksi elokuvassa on vaatimus totuudenmukaisuudesta, ja vaikka elokuvassa olisi käytetty taiteellisia vapauksia, ei tästä vaatimuksesta päästä eroon. Kysymys totuudenmukaisesta kuvauksesta elämäkertaelokuvissa on aina läsnä, niin elokuvantekijöiden, -tutkijoiden kuin kriitikoidenkin työssä.

Juuri tämä tasapainoilu todellisuuden ja fiktion välillä on elämäkertaelokuvan toistuva ja keskeinen merkitys. (Lehtisalo 2011, 32–33.)

Useasti elämäkertaelokuvia katsoessa näkee tekstin, joka määrittää elokuvan todellisuusasteen. Anneli Lehtisaloon (2011, 32) väitöskirjassaan esittämä esimerkki kertoo hyvin erilaisista määrittämisistä:

Tekijät voivat esittää elokuvan seuraavan täydellisesti elämän tosiasioita: ”Minä elän” -elokuvan, Aleksis Kivi -elokuvan, alkutekstit toteavat itsevarmasti, että ”elokuvan juoni poikkeaa historiallisista tapahtumista vain silloin, kun sisäisen totuuden ilmentäminen on sitä vaatinut”. Tai sitten elokuvan tarina sijoitetaan epämääräisesti faktan ja fiktion rajamaille: ”Tämä tapahtumasarja Fredrik Paciuksen elämästä ei kaikilta osin vastaa todellisuutta. Olemme tahtoneet kunnioittaa sen miehen muistia...”, ilmoitetaan Ballaadi-elokuvan alussa.

Määrittely totuudenmukaisuudesta on pakollinen osuus elämäkertaelokuvan tekoprosessissa tuotannollisesti, vaikkei sitä yleisölle määriteltäisikään (Lehtisalo 2011, 33). Totuudenmukaisuuden määrittäminen auttaa myös elokuvantekijöitä. Kaikille on silloin selvää, missä kohdissa käsitellään tosiasioita ja missä kohdissa on käytetty fiktiivisiä keinoja hyväksi. Eettiseltä näkökulmalta katsottuna tässä vaiheessa olisi hyvä keskustella henkilöiden kanssa, jotka ovat esitettynä elokuvassa, ja käydä heidän kanssaan suunnitelmat läpi. Avoin keskustelu, miksi valinnat on tehty, voi auttaa elokuvassa esitetyjä henkilöitä ymmärtämään ratkaisut, ja näin saadaan pienennettyä eettistä kuormitusta.

Lehtisaloon mukaan elämäkertaelokuvien painopiste on kulttuurisessa uskottavuudessa. Hänen väitteensä on, että elämäkertaelokuvan kulttuurisen uskottavuuden ja geneerisen uskottavuuden täytyy olla yhtäpitäviä keskenään, eli päähenkilön elämänkulku vastaa yleistä menneisyyden käsitystä. Näin ei kuitenkaan yleensä käy. Elämäkertaelokuvassa voi olla nähtävillä useita geneerisen uskottavuuden järjestelmiä, kuten musiikkielokuvassa todellisuutta on korostettu musiikin elementeillä ja pukuelokuvissa puvustuksen ja näytteillepanon keinoin. Muun muassa kyseiset elokuvalajit leikkivät faktalla ja fiktiolla, ja täten elämä-

kertaelokuva käsittelee yhtä modernin ajan vastakohtaisuutta. Mieli-kuvituksellinen fiktio ja todellisuutta käsittävä fakta määrittävät toisensa vasta-kohtapareina, jolloin molemmat ääripäät tarvitsevat toisiaan toimiakseen. (Lehtisalo 2011, 34–35.) Tällainen Lehtisaloon kuvailema korostettu todellisuus on todella suosittu tapa tuoda mielenkiintoa elämäkertaelokuviin.

3.2.2 Näkökulma

Kuten aiemmin mainitsin, on hyvä selvittää elokuvassa esitetyiltä henkilöiltä sekä heidän lähipiiriltään, millaisia heidän näkemyksensä tapahtumista ovat. On kuitenkin hyvä ymmärtää, että kaikkien näkökulmaa on vaikea, jopa mahdoton, saada esille. Käsikirjoittajalla on suuri vastuu näkökulman valinnassa, koska sillä määrittää, miten henkilöt näyttävät yleisölle. Tämä on suuri eettinen kysymys, koska sillä päätöksellä vaikutetaan henkilöiden yksityisyyteen sekä vääristä ratkaisuksista voi aiheutua haittaa esitettäville henkilöille. Esimerkiksi *Elvis*-elokuvassa (Elvis, USA & Australia 2022) kerrotaan Elviksen uran tarinaa ”Eversti” Tom Parkerin näkökulmasta, mutta loppujen lopuksi hänestä saadaan tarinan paha henkilö. Mielestäni näkökulman valinta on onnistunut hyvin, koska se selittää, kuinka Parker itse mahdollisesti koki tilanteen, mutta näyttää myös hänen toimintansa vaikutukset muihin ihmisiin realistisesti. Tämä on myös hyvä esimerkki siitä, kuinka näkökulmalla voidaan saada hyvästä paha ja toisinpäin.

3.2.3 Hahmot

Taustatyön merkitys korostuu, kun lähdetään rakentamaan hahmoja elämäkertaelokuvaan. Varsinkin julkisuudesta tuttujen henkilöiden puhetyylit ja maneerit puheessa ovat tärkeitä, jotta katsoja tunnistaa henkilöt näyttelijän tulkinnasta. Mielestäni myös tietyt olemuksen piirteet ja käyttäytyminen on hyvä kirjoittaa käsikirjoitukseen, vaikka näyttelijä ja ohjaaja perehtyvät ja vaikuttavat niihin myös. Kunnioitus oikeita henkilöitä kohtaan auttaa luomaan eettisesti hyväksyttävän teoksen.

Lehtisalo avaa väitöskirjassaan henkilön rakentamista elokuvassa hyödyntäen Richard Dyerin kirjaa nimeltä *Stars*. Dyerin (2004, viitannut Lehtisalo 2011, 115–116) mukaan seuraavat merkit muokkaavat henkilöahmoa:

- Yleisön ennakkotiedot
- Henkilöhahmon nimi
- Ulkonäkö
- Puhe
- Eleet ja toiminta
- Muiden roolihenkilöiden puheet henkilöahmosta
- Elokuvan lavastus
- Leikkaus
- Näyttämöllepano ja rakenteet

Tähän listaan Lehtisalo (2011, 116) lisää elokuvan musiikin sekä muiden rooli-hahmojen suhtautumisen henkilöön. Lehtisalo kertoo, että elämäkertaelokuvat poikkeavat muista elokuvista siinä, että katsojat yleensä tietävät päähenkilöstä ja hänen tarinastaan jo ennalta. Täten tietynlainen hahmon rakentuminen kulttuurillisesti on alkanut jo mediassa ja todennäköisesti sen kehittyminen jatkuu elokuvan jälkeenkin. Tämä seikka voi olla niin etu kuin haaste elämäkertaelokuviissa. Etuna on, että henkilön ennalta tunteminen voi herättää kiinnostuksen tulla katsomaan elokuva. Haastavan asetelmasta tekee se, että henkilöahmon rakentamisessa täytyy ottaa huomioon monta seikkaa, jotka on lueteltu yllä, jotta autenttisuus ja kulttuurillinen uskottavuus säilyvät. Lehtisalons väitöskirjassa avataan Henry M. Taylorin miete, jonka mukaan elämäkertojen päähenkilöt ovat usein olemukseltaan kaksinaisia. Ensimmäinen puoli on symbolinen, jossa päähenkilö voi edustaa suurempaa kokonaisuutta, ja toisaalta hän on vain kuolevainen ihminen. (Lehtisalo 2011, 115–116.)

Eettisesti hahmojen luominen on monisyinen prosessi. Imitoiko näyttelijä esittämänsä henkilöä, vai luoko hän omanlaisensa tulkinnan henkilöstä? Jos hän luo oman tulkintansa, missä menee hyvän maun raja ja miten esitettävä henkilö

suhtautuu tulkintaan? Näitä kysymyksiä voi käydä ulkonäön kannalta, eli kuinka ulkoisesti esittää henkilöä, sekä esimerkiksi äänen kannalta, muuttaako näyttelijä omaa ääntään kuulostaakseen samalta kuin esitettävä henkilö.

Pamela Anderssonista ja Tommy Leestä kertovassa *Pam & Tommy* -minisarjassa ei kunnioitettu henkilöitä, joista sarja kertoo. Pamela Andersson on puhunut julkisesti siitä, että tekijöiden pitäisi pyytää anteeksi. Anderssonin mukaan hahmot näyttivät naamiaisasuihin pukeutuneilta ja sarja oli suolaa haavoihin. (Siegel 2023.) Sarjan luoja Robert Siegel väittää, että Anderssonia on tavoiteltu tuloksetta (Portée 2023).

Pam & Tommy -sarjassa (2022) on selkeästi korostettu tiettyjä piirteitä henkilöissä, millä luodaan vahvempaa kuvaa siitä, ketä ollaan esittämässä. Pamela Anderssonia esittävä Lily James on oikeasti tummasilmäinen brunette, mutta hänelle on laitettu vaalea peruukki sekä piilolinssit, jotta hän näyttäisi samalta kuin Pamela Andersson (kuva 4). Sarjassa näkyy useita oikeassa elämässä Anderssonin päällä olleita, tai samankaltaisia, vaatteita (*Pam & Tommy* 2022).

Kuva 4. Vasemmallä Lily James ja oikealla Pamela Andersson (Gibson 2022).

Sebastian Stan esittää *Pam & Tommy* -sarjassa (2022) Tommy Leetä. Myös Stan on vahvasti meikattu ja hänelle on maskeerattu tatuoidut kädet (kuva 5). Stanin tunnistaa esittävän Leetä, mutta täydellinen kopio hän ei kuitenkaan ole. Sarjan katsoneena tunnistan, mistä Andersson puhuu: jotkin kohtauksista ovat myös ulkopuoliselle katsojalle todella ääripäähän vietyjä. Hyvien eettisten tapojen mukaan olisi ollut suotavaa antaa Anderssonin ja Leen vaikuttaa sarjaan ja sen sisältöön. Vaikka kyseessä on julkisesti käsitellyssä ollut tapahtuma, aiheuttaa se edelleen harmia tapahtuman osapuolille. Tästä herääkin kysymys, ovatko julkisuuteen nousseet tapahtumat eettisesti vähempiarvoisia vai tulisiko kunnioittaa sitä vähäistä yksityisyyttä, joka henkilöillä on?

Kuva 5. Vasemmalla Sebastian Stan ja oikealla Tommy Lee (Gibson 2022).

Andersson myös kertoo, ettei olisi halunnut olla tekemisissä *Pam & Tommy* -sarjan kanssa, koska kyseinen aikakausi on hänelle todella arka edelleen (Marks & Buckland 2023). Tämä tapaus herättää vahvoja tunteita siitä, onko tällainen yksityiselämään kajoaminen sallittua. Kyseessä on oikea henkilö ja oi-

keat tapahtumat, vaikka ohessa todennäköisesti on hieman dramatisointia. Julkisuuden henkilöillä yksityisyyden ja yleisen tiedon rajat hämärtyvät, ja tekijöiden harteille jää päättää, mikä on heille sekä katsojille eettisesti hyväksyttävää.

3.2.4 Dramatisointi

Lehtisalonen (2011) väitekirjassa kerrotaan Henry M. Taylorin näkemyksestä kolmesta kerronnallisesta ongelmasta, joita elokuvantekijöiden täytyy ratkaista. Ensimmäinen liittyy elokuvan pituuteen verrattuna henkilön elämän tarinaan. Esimerkiksi kirjassa tarinaa voidaan kertoa pitkästi ja hyvinkin yksityiskohtaisesti, kun taas elokuvassa täytyy tiivistää kerrontaa niin, että sen voi esittää muutamassa tunnissa. Toisena seikkana on, etteivät elämät yleensä ole kovin draamattisia. Kolmantena, elokuva on helpompi kertoa toiminnalla kuin vähäisellä liikkeellä, kuten lukemisella. Näitä ongelmia ratkotaan elämän ”kerronnallistamisella”, eli luomalla yhtenäisen ja dramatisoitu kokonaisuus, toisin sanoen luodaan suhde yksittäisten tapahtumien välille. Tämän lisäksi tarinaan luodaan vaikutussuhteita, esimerkiksi vastavoimia, sekä jännitteitä ja ristiriitoja. (Taylor 2002, viitannut Lehtisalo 2011, 155–156.) Kerronnallistaminen, vaikutussuhteiden luominen ja muiden dramatisointien luominen henkilön elämään on aina eettisten kysymysten äärellä. Dramatisoinnit tulisi tehdä loukkaamatta esitettäviä henkilöitä tai heidän läheisiään ja kunnioittamalla heidän elämäänsä.

Draaman keinoin kerrottujen elämäkertaelokuvien ei tarvitse olla täysin tosia, muuten ne olisivat lähempänä dokumenttielokuvia. Kyseessä on kuitenkin jonkun henkilön tai yhteisön elämä, josta kerrotaan tarinaa, joten sen muuttamisessa on hyvä olla varovainen. On syytä pohtia, mitä kaikkea voi dramatisoida tai muuttaa tarinan kulussa. Jotta eettisiä periaatteita noudatettaisiin, ei saisi loukata ketään tai aiheuttaa kenellekään ongelmia. Usein tämän asian kanssa liikutaan veitsen terällä. Pamela Anderssonin julkisuudessa esitetystä kommentista voi päätellä, että *Pam & Tommy* -sarjassa (2022) dramatisointi on viety liian pitkälle (Siegel 2023). Se loukkaa kyseessä olevia henkilöitä, joten eettiseltä kannalta katsottuna siinä on ongelma. Tähän ongelmaan ei todennäköisesti ole olemassa muuta ratkaisua kuin se, että sarja olisi jätetty tekemättä.

Andersson ei selvästi olisi halunnut nostaa skandaaliaan enää julkisuuteen, joten hän ei olisi varmasti suostunut auttamaan sarjan teossa. Mikäli Andersson olisi suostunut, olisi hänen kanssaan voitu keskustella, mitä ja miten tuodaan asioita esille, jolloin olisi kunnioitettu häntä ihmisenä ja näin noudatettu parempaa eettisyyttä sarjan teossa.

3.3 Näyttelijät

Näyttelijän näkökulmasta hahmon luominen vaatii runsaasti taustatyötä. Puheen painotus, eleet, reaktiot, ilmeet ja nauru ovat yksilöllisiä ja tunnistettavia elementtejä, joita täytyy harjoitella. Useasti näyttelijä tekee henkilöstä oman tulkintansa, jonka hän esittää. *Juice*-elokuvassa (2018) pääosaa esittävä Riku Nieminen sanoo *Stara TV:n* (2018) haastattelussa julkisuuden henkilöön pohjautuvan roolin taustatyön olevan haastavaa, koska materiaalia on paljon, mutta kaikkea sitä ei voi omaksua. Hän myös mainitsee, että jokaista ei voi miellyttää, vaikka se olisikin ideaali tilanne. Nieminen kertoo hänen ja ohjaajan tehneen yhdessä päätöksen, ettei imitoida Juicea, koska se vie huomion pois elokuvan sanomasta. Mielestäni tämä ratkaisu on elokuvan kannalta oleellinen, koska huono imitaatio voi tosiaan viedä elokuvalta kaiken muun huomion. Kuten Nieminen haastattelussa sanoo, jokaista ei voi miellyttää, joten on hyvä tietää, missä menee myös näyttelijän rajat työnsä kanssa, ettei roolin hakeminen mene ylisuorittamisen puolelle.

Suomessa opetetaan teatterikorkeakoulussa, ettei roolia saa viedä kotiin (Tikkanen 2022). Tämä vaikuttaa toteutuvan hyvin, koska Suomen elämäkertaelokuvien tiimoilta ei ole kuulunut rooliin jäämisen oireita tai muitakaan ongelmia näyttelijän työn kannalta. Toisin on kuitenkin ulkomailla. *Elvis*-elokuvassa (2022) pääosaa näytellyt Austin Butler valmistautui rooliinsa elämällä kaksi vuotta näkemättä perhettään ja upposi roolihahmoonsa todella syväälle. Hän puhui ja käyttäytyi samalla tavalla sekä harjoitteli jatkuvasti Elviksen maneeereita, kuten lonkkaliikettä ja kasvojen eleitä. Butler opetteli myös laulamaan samalla tavalla kuin Elvis ja laulaakin muutamassa kappaleessa elokuvassa. Tuotannon lopuksi Butler kirjautui hoitoon, jotta löytäisi itsensä uudelleen. (Thompson

2022.) Mielestäni ei ole eettisesti oikein viedä näyttelijää omille ääri rajoilleen tai niiden yli roolisuorituksen vuoksi. Vaikka kyseinen elokuva on voittanut useita palkintoja ja myös Butler on palkittu roolisuorituksestaan todella monta kertaa, olisi elokuva voinut toimia hyvin myös pienemmällä panostuksella.

Roolit voivat olla myös fyysisesti todella raskaita. *Juice*-elokuva varten Nieminen laihdutti ensin 12 kiloa Juicen nuoruusvuosia varten ja sen jälkeen lihotti itseään 30 kiloa vain 10–12 viikon aikana (Pekkola 2018). Dahmeria näyttelevä Evan Peters piti painoja käsissään ja jaloissaan joka päivä, jotta oppisi Dahmerin tavan olla (Longeretta 2022). Aikaisemmin avaamassani Tutkimuseettisen lautakunnan ohjeistuksessa mainitaan, ettei ihmisille tule aiheutettua vahinkoja, riskejä tai haittoja. Itsensä nopea lihottaminen ja laihduttaminen voivat aiheuttaa vakavia terveysriskejä, joten näen Niemisen valmistautumisessa eettisiä ongelmia, joihin elokuvan tuotantoryhmä olisi voinut puuttua. Petersin fyysinen koetelemus ei ollut yhtä radikaali ratkaisu, mutta epäilemättä sekin vaati paljon näyttelijältä. Toki nämä ratkaisut ovat yleensä näyttelijälähtöisiä, eikä niitä ehdoteta ulkopuolisten toimesta, mutta se ei sulje pois tuotantotiimin vastuuta niin näyttelijöistä kuin heidän eettisestä kohtelustaan.

3.4 Työryhmä ja tuotanto

Työryhmän hyvinvointi ja eettinen kohtelu koskee niin elämäkertaelokuvien tuotantoja kuin muitakin elokuvatuotantoja. Forum Artis -niminen taiteilijajärjestöjen yhteistyöjärjestö on laatinut taide- ja kulttuurialalle eettisen ohjeistuksen opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta. Kyseinen ohjeisto on vielä pilottitasolla, mutta sitä kehitetään jatkuvasti alan ammattilaisten palautteen ja kokemusten perusteella. Ohjeistuksen tarkoituksena on ennaltaehkäistä ja luoda hyviä käytäntöjä taide- ja kulttuurialalle. Ohjeistuksessa käsitellään eri osapuolien kohtelua sekä eettisesti pohdittavia valintoja. Ohjeistuksessa käytetään oletuksena, että jokainen noudattaa myös oman alansa lakeja. (Forum Artis 2023.)

3.4.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Forum Artis (2023) on jakanut tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden eettiset ohjeet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kohdalta kolmeen osaan. Ensimmäinen ohje on:

Taiteellisessa toiminnassa noudatetaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita. Ihmisten moninaisuus ja erilaisuus otetaan huomioon taiteen vapautta ja taiteenalojen ominaispiirteitä kunnioittavalla tavalla. (Forum Artis 2023.)

Tällä tarkoitetaan muun muassa erilaisuuden hyväksymistä osana taidetta, omien ennakkoluulojen tarkastelua esimerkiksi kielen ja kansallisuuden osalta, sekä sitä ettei jätä ulkopuolelle ketään taiteen kannalta epäolennaisista syistä (Forum Artis 2023). Nykyään tähän seikkaan keskitytään entistä enemmän ja monimuotoisuus on tärkeä osa elokuva- ja tv-tuotantoja. Audiovisual Producers Finland, eli APFI ry, tutkii joka vuosi diversiteettiä suomalaisissa elokuvissa ja tv-sarjoissa. Vuonna 2023 tehdyssä tutkimuksessa vähemmistöjen näkyvyys elokuvissa ja tv-sarjoissa oli 11,04 %, kun ensimmäisenä tutkimusvuonna 2019 se oli vain 9,4 %. (APFI 2024.) Myös kielellisesti elokuvatuotannoissa näkyy monimuotoisuus, esimerkiksi tuotannoissa, joissa olen itse työskennellyt, on ollut useita englanninkielisiä tai maahan muuttaneita työntekijöitä.

Toinen kohta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden eettisessä ohjeistuksessa on, että taiteen tekemisen ja sen esittämisen yleisölle tulee edistää esteettömyyttä sekä saavutettavuutta. Tällä ohjeella halutaan korostaa pienten kaupunkien ja kylien taiteilijoiden sekä yleisön tavoittamista. Myös valtionosuuslaitosten ja muiden toimijoiden välisiä eroja halutaan pienentää sekä herättää ajatuksia mahdollisista mukautuksista, jotta yhdenvertaisuus toteutuu taiteessa. Tämä ohjeistus ajaa saavutettavuuden asiaa kyseenalaistamalla, onko teosta ajateltu tulkata muilla kielillä sekä kuvailutulkkauksen tai viittomakielen keinoin. (Forum Artis 2023.) Tämä ohjeistus tuntuu hieman ristiriitaiselta nykyisessä maailmantilanteessa. Pienillä kaupungeilla ei ole varaa ylläpitää kulttuuritoimintaa ja muutenkin koko elokuva- ja tv-alalla on työllisyyden sekä taloudellisen tilanteen vai-

keuksia. Mielestäni saavutettavuus kuvailutulkkauksen sekä viittomakielen keinoin on upea mahdollisuus kuulo- tai näkövaurioista kärsiville kokea elokuvan taikaa, joten olisi upeaa, mikäli kyseisiä palveluita olisi saatavilla kaikissa elokuvissa.

Kolmas ja viimeinen ohje tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden osalta on:

Taiteen tekemisessä toisen haavoittuvaista asemaa ei saa käyttää hyväksi. Esimerkiksi ammatilliseen asemaan, toimintakykyyn, ikään, sukupuoleen ja sen ilmaisuun, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen taustaan, kieleen, maantieteelliseen sijaintiin tai toimeentuloon liittyvät valta-asetat on tunnistettava niiden väärinkäytön ehkäisemiseksi. Erityistä huomioita tulee kiinnittää alaikäisten kohteluun. (Forum Artis 2023.)

Tällä ohjeella halutaan herättää huomion vähemmistöjen huomioon ottamiseen ja kuuntelemiseen tuotannon suunnitteluvaiheessa. Ohjeistuksen tarkoituksena on myös tasoittaa erilaisista asemista johtuvia eroja ja muuttaa toimintatapoja siten, että erot tasoittuisivat. Pyrkimyksenä on edistää heikommassa asemassa olevien taide- ja kulttuurialan työntekijöiden asemaa ja työmahdollisuuksia. (Forum Artis 2023.) Suomessa on todella tiukat säännökset, millä aikavälillä ja kuinka pitkiä päiviä alaikäiset saavat tehdä töitä. Nämä säännökset auttavat toteuttamaan yllä mainittua eettistä ohjetta. Mielestäni myös tähän kohtaan on kiinnitetty enemmän huomiota, varsinkin MeToo-kampanjan jälkeen.

3.4.2 Vuorovaikutus

Ensimmäinen kohta yhteistyön ja vuorovaikutuksen eettisissä ohjeistuksissa on avoin kommunikaatio. Ongelmista tulisi pystyä puhumaan avoimesti, ja omia näkemyksiään voi tuoda esille ja tulla kuulluksi. Tarkoituksena on olla vähättelemättä muiden kokemuksia ja tunteita sekä tarjota rohkaiseva ilmapiiri mielipiteiden ja arviointien esittämiseen, vaikka ne poikkeaisivat omista. Kritiikkiä tulisi pyrkiä vastaanottamaan ja esittämään rakentavasti ja tarttua ongelmiin nopeasti sekä pyrkiä löytämään niihin ratkaisuja. Toisena kohtana eettisissä ohjeissa on erottaa taide sen tekijästä ja kunnioittaa tekijän yksityisyyttä. Tällä halutaan

huolehtia, ettei ketään teoksen tekemiseen osallistuneita kohdella epäasiallisesti tai aseteta maalittamisen kohteeksi. (Forum Artis 2023.) Maalittamisella tässä yhteydessä tarkoitetaan henkilön ottamista negatiivisen viestinnän maalitauluksi. Nykyaikana maalittaminen on valitettavan yleistä, johtuen muun muassa sosiaalisen median tarjoamasta alustasta, jonne on helppo jakaa mielipiteitä jopa anonyymisti. Jokaisella on vastuu siitä, että tämä eettinen ohje saadaan käytäntöön. Tämä ohjeistus mielestäni luo turvallista ilmapiiriä työyhteisöön. Omien kokemuksieni mukaan tv-tuotannoissa työn paine kasvaa välillä niin suureksi, ettei näitä ohjeistuksia aina noudateta. Mutta tämä on hyvä päämäärä, mitä kohti kehittää itseään kulttuurialan työntekijänä.

Kolmantena kohtana käsitellään turvallisen tilan periaatteita. Jokaisella tulee olla turvallista työskennellä, niin henkisesti kuin fyysisestikin. Minkäänlaista häirintää, kiusaamista tai syrjintää ei suvaita. Kaikkia tulee kuunnella tasapuolisesti ongelmatilanteissa ja ymmärtää, että kieli ja työskentelytavat ovat jatkuvassa muutoksessa, eli korrekkin kielenkäytön ja toiminnan hallitseminen ei ole aina mahdollista. Ohjeistuksessa halutaan korostaa, etteivät kaikki negatiiviset tunteet johdu epäasiallisesta toiminnasta, vaan on hyvä varmistaa, ettei tunne johdu esimerkiksi erilaisesta mielipiteestä tai taiteellisesta ristiriidasta. Taide herättää kuitenkin monenlaisia tunteita jo itsessään. (Forum Artis 2023.) Tuotantoyhtiöt ottavat todella vakavasti kaikki häirintä- ja syrjintäsyytteet. Viimeisin julkisuuteen noussut kohu on Yellow Film & TV:stä, jossa kerrottiin työntekijöiden uupuneen, kun heitä oli savustettu sekä käytetty epäasianmukaisia toimintatapoja. Yhtiö julkaisi kohun jälkeen anteeksipyyntökirjeen, jossa he pahoittelevat, etteivät ole pystyneet luomaan turvallista työilmapiiriä. (Tänav 2024.) Mielestäni on hyvä, että tällainen epäasiallinen käytös nousee julkisuuteen, jotta siihen voidaan puuttua.

Yhteistyön ja vuorovaikutuksen neljäs eettinen ohje on, että yhteistyössä käytäntöjen ja menetelmien tulee olla kaikkien osallistuvien tahojen hyväksyttävissä. Jokaisen vastuulla on myös hyvän työilmapiirin luominen. Tämä ohje käsittelee työhyvinvoinnin jaksamisen kannalta, eli onko työntekemisen kuormitus otettu huomioon, onko työajat ja työn vaativuus sopivaa jokaiselle osapuolelle

sekä onko huomioitu mahdolliset muutostarpeet. Epäasiallisten tilanteiden käsittelyssä jokaisella osallistuvalla tulee olla oikeus vaikuttaa kyseisiin tilanteisiin, ja ristiriitatilanteissa tulisi muistaa arvioida, onko kyse tunnekuohuissa väärintulkista näkemys- tai mielipide-eroista. Ongelmatilanteissa asiat tulisi selvittää suoraan asianomaisten henkilöiden kanssa. Jokainen on vastuussa oman toimintansa ammattimaisuudesta ja asiallisuudesta, ja olisi suotavaa ottaa asiallista palautetta vastaan ammatillisen kehityksen vuoksi. (Forum Artis 2023.) Tässä mielestäni on paljon parannettavaa elokuva- ja tv-tuotantoyhtiöillä. Monesti työpäivät ovat liian pitkiä ja lepoajat eivät täyty. Myös paineen alla kommunikation taso kärsii, jolloin ongelmakohdat eivät tule välttämättä asiallisesti puheeksi. Näiden seikkojen vuoksi olen kuullut useamman pitkään alalla olleen työntekijän haluavan vaihtaa alaa.

Yhteistyön ja vuorovaikutuksen tärkeä osa on esihenkilöt ja heidän vastuunsa. Esihenkilöt tai muut vastuulliset henkilöt tulisi nimetä heti alussa, ja työryhmän tulee tietää, miten ongelmatilanteissa kuuluu toimia ja keneen otetaan yhteyttä. Jokaisen esihenkilön tulee perehtyä oman asemansa velvollisuuksiin, ja kulttuurialan ammattilaisena tulisi tunnistaa, millä tavalla ja milloin hän toimii esihenkilönä ja toimiiko hän lainsäädännössä määritellyllä tavalla. (Forum Artis 2023.)

Viimeisinä kohtina eettisissä ohjeissa koskien vuorovaikutusta ja yhteistyötä käsitellään esihenkilön vastuuta sekä päätöksentekoa. Esihenkilön tai muun johtavassa asemassa olevan työntekijän vastuulla on huolehtia työryhmän turvallisuudesta ja eettisesti kestävästä työoloista. Esihenkilön tulee tuntea alan lainsäädäntöä ja ohjeita, kouluttautua tarvittaessa sekä seurata yhteiskunnan kehitystä liittyen työskentelytapoihin. Esihenkilön tulee tuntea omaa alaansa koskevat eettiset ohjeet sekä näyttää esimerkkiä noudattamalla niitä. Esihenkilön tulee tiedostaa, että hyvän johtamisen käytännöt voivat olla ristiriitaisia parhaan taiteellisen lopputuloksen tavoittelun kanssa, ja hänen tulisi suhtautua avoimesti työhyvinvointia parantaviin ehdotuksiin. Suomen kokoisessa maassa syntyy helposti ennakkoasenteita ja sidoksia esimerkiksi sukulaisuuden ja tuttavuuden perusteella, mutta esihenkilön on hyvä oppia tunnistamaan kyseiset asenteet ja sidonnaisuudet. (Forum Artis 2023.)

3.4.3 Lainsäädäntö ja korvaukset

Jokaisesta työsuhteesta tulee tehdä työsopimus, jonka sisällöstä molemmat osapuolet ovat tietoisia. Oikeudenmukainen ja selkeä sopimus sekä työehtosopimuksen noudattaminen ovat eettisesti olennaisia työsuhteessa. Eettisissä ohjeissa varmistetaan myös, että molemmat osapuolet ovat varmasti ymmärtäneet sopimuksen ja siihen tutustumiseen on annettu riittävästi aikaa. Kulttuurialalla on alaansa intohimolla suorittavia henkilöitä, joten maksajana täytyy varmistaa, ettei kyseistä intohimoa ja tarvetta saada työnsä yleisön eteen käytetä hyväksi. (Forum Artis 2023.) Kesäkuun alussa vuonna 2023 elokuva- ja tv-tuotantoalan työehtosopimuksesta tuli yleissitova, mikä osaltaan edistää tämän eettisen ohjeen noudattamista (APFI 2023).

Kaikesta työstä tulee saada korvausta. Mikäli se ei ole rahaa vaan jotain muuta, on sen oltava määriteltyä ja todellista. Maksajan tulee ottaa huomioon kulttuurialan ammattilaisten tarve kattaa elinkustannuksensa ja kantaa vastuunsa alan jatkuvuudesta tarjoamalla asianmukaista korvausta suoritetusta työstä. Eettisissä ohjeissa kehoitetaan tunnistamaan taloudelliset haasteet, eli onko työstä saatava korvaus riittävä työmäärään nähden sekä muihin kustannuksiin ja kuluihin suhteutettuna. (Forum Artis 2023.)

Työnantajan noudattamissa eettisissä ohjeissa korostetaan vastuullisuutta työntekijästä sekä lainsäädännöstä. Jokaista työntekijää tulee kohdella yhdenvertaisesti. Palkanmaksussa tulee huomioida lakisääteiset työnantajamaksut sekä vakuutusmaksut. Palkan tai työkorvauksen maksamisesta on sovittu niin, että molemmat osapuolet ovat tietoisia siihen liittyvistä seikoista. Työntekijän taloudellisen aseman ei tulisi vaikuttaa palkan suuruuteen. Myös tekijänoikeuksien kunnioittaminen on eettisesti tärkeää. Yhteistyön aikana täytyy sopia, kuinka tekijöiden roolit näkyvät, kun teos julkaistaan. Korvauksen luovutettavista oikeuksista täytyy olla riittävä suhteessa kyseisiin oikeuksiin. (Forum Artis 2023.)

4 Pohdinta

Opinnäytteeni tavoitteena oli tutkia draaman ja fiktion kautta kerrottujen elämäkertaelokuvien eettisyyttä sekä sitä millaisia eettisiä seikkoja elokuvatuotannoissa tulisi ottaa huomioon. Halusin myös vertailla kotimaisten ja ulkomaisten elämäkertaelokuvien eroja.

Mielestäni onnistuin luomaan kattavan ja useasta näkökulmasta pohditun kokonaisuuden aiheesta. Kuten aiemmin mainitsin, kyseistä aihetta ei ole tutkittu paljoa suomeksi, mikä teki tutkimuksesta hieman haastavaa. Tästä syystä täydensin kotimaisia lähteitä englanninkielisillä artikkeleilla ja kirjallisuudella. Niiden avulla sain tuotua syvempää tutkimustietoa opinnäytteeseeni. Päälähteinäni toimivat Anneli Lehtisalón tutkimukset, Robert Sinnebrinkin kirja elokuvan etiikasta sekä Forum Artisin kokoama taide- ja kulttuurialan eettinen ohjeistus. Pyrin käyttämään lähteitä harkitusti ja tarkistaen niiden paikkansapitävyyttä muiden lähteiden avulla.

Oli mielenkiintoista tutkia elämäkertaelokuvien eettisiä haasteita, ja sen myötä minulle avautuikin eettisyys käsitteenä aivan uudella tavalla. Näyttelijöiden haastattelujen pohjalta loin mielestäni laajan kuvan eettisistä haasteista elämäkertaelokuvissa, niin fyysisten kuin henkistenkin haasteiden kautta. Vertailin kotimaisten ja ulkomaisten tuotantojen haasteita, ja sen pohjalta tuli lopputulokseen, ettei Suomessa vaadita läheskään niin paljoa näyttelijöiltä kuin ulkomailla. Tähän voi vaikuttaa myös työstä saatavan korvauksen suuruus.

Verkkoartikkeleista sain kattavan käsityksen näyttelijöiden näkökulmasta, jonka avulla ymmärsin paremmin, millaisia haasteita elämäkertaelokuvien rooleissa voi olla. Mielestäni Suomessa pidetään hyvää huolta näyttelijöiden henkisestä hyvinvoinnista eikä heitä pakoteta menemään äärimmäisyyksiin roolia rakentaessa. Ulkomaisissa tuotannoissa eettisiä ohjeita ei noudateta, tai vaihtoehtoisesti näyttelijät itse ovat niin sitoutuneita projekteihin, että uppoavat niihin liikaa. Mielestäni tällaisissa tilanteissa olisi tuotannon eettinen vastuu puuttua liialliseen rooliin perehtymiseen.

Oli hienoa huomata tutkimusta tehdessä, kuinka elämäkertaelokuvien suosio on nousussa. Sivusin sosiaalisen median vaikutusta kyseisten elokuvien suosioon ja myönnettäköön, että myös itse olen katsonut useamman elokuvan sosiaalisessa mediassa nousseista kohuista tai kehuista johtuen. Uskon, että tulevaisuudessa sosiaalisen median markkinointimahdollisuuksia elämäkertaelokuvien levittämisessä tullaan hyödyntämään yhä enemmän.

Siihen, missä totuuden ja fiktion raja menee elämäkertaelokuvissa, ei löytynyt jokaiseen tilanteeseen sopivaa vastausta. Siihen vaikuttavat monet asiat tuotannossa, kuten käsikirjoitus, ohjaajan valinnat, elokuvassa esitettävien oikeiden henkilöiden mielipiteet (mikäli ne otetaan huomioon) sekä jatkuvuuden ja dramatisoinnin pakottamat valinnat. Päädyin siihen lopputulokseen, että jokaisessa tuotannossa täytyy tehdä kyseisen tuotannon kannalta kannattavia eettisiä päätöksiä.

Tarkastelin tuotannon ja työryhmän eettisiä ohjeita vuorovaikutuksen, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sekä lainsäädännön ja korvausten näkökulmista. Ohjeistukset ovat suoraan käytännöllisiä elokuvatuotantoihin, ja suurinta osaa näistä olen nähnyt käytettävän, todennäköisesti myös tietämättä niiden olemassaolosta. Ohjeistus on mielestäni hyvä peruskartasto elokuva- ja tv-työntekijöille ja työnantajille, joka kaikkien tulisi lukea läpi ja yrittää toteuttaa omassa toiminnassaan. Toivoisin enemmän diversiteettiä kotimaisiin tuotantoihin, ja kuten aiemmin mainitsin, on alalla jo aloitettu työstämään asian parantamista. Turvallisen tilan periaatteet tulisi olla jo jokaisessa tuotantoyhtiössä seurattavana, ja niiden toteutumiseen olisi hyvä olla olemassa seuranta sekä helpot väylät, kuinka ilmoittaa väärinkäyttäytymisistä.

Tämä opinnäytetyö opetti minulle eettisten valintojen tärkeyden elokuvia tehdessä. Niiden avulla autamme luomaan turvallista, kestäväää sekä niin yleisöä kuin työryhmääkin palvelevaa kulttuuria. Aion pyrkiä noudattamaan oppimiani ohjeita työssäni ja toivon, että niistä on hyötyä myös muille kulttuurialalla toimiville henkilöille.

Lähteet

APFI ry, Audiovisual Producers Finland 2023. Elokuva- ja TV-tuotantoa koskeva työehtosopimus yleissitovaksi. Verkkosivu. <https://apfi.fi/ajankohtaista/elokuva-ja-tv-tuotantoa-koskeva-tyoehtosopimus-yleissitovaksi/> (Viitattu 20.10.2024).

APFI ry, Audiovisual Producers Finland 2024. Diversiteetti suomalaisissa elokuvissa ja tv-sarjoissa 2023 -tilasto julkaistu. Verkkosivu. <https://apfi.fi/ajankohtaista/diversiteetti-suomalaisissa-elokuvissa-ja-tv-sarjoissa-2023-tilasto-julkaistu/> (Viitattu 20.10.2024).

Elvis (Elvis). USA, Australia 2022. Ohjaus Baz Luhrmann. 159 min.

Forum Artis 2023. Eettinen ohjeisto taide- ja kulttuurialalle. [Verkkosivu.](https://eettinentaide.fi/) <https://eettinentaide.fi/> (Viitattu 20.10.2024).

Huhtala, Jussi 2018. Papillon. Verkkoartikkeli. Episodi. <https://episodi.fi/elokuvat/papillon/> (Viitattu 8.6.2024).

Kauppinen, Ina 2015. Hollywood-klassikon ensi-illasta 50 vuotta – tiesitkö tämän The Sound of Musicista? Verkkoartikkeli. Ilta-Sanomat. <https://www.is.fi/viihde/art-2000000887132.html> (Viitattu 19.10.2024).

Kohonen, Iina & Kuula-Luumi, Arja & Spoof, Sanna-Kaisa 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. E-Kirja. Tutkimuseettinen Neuvottelulautakunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf (Viitattu 8.6.2024).

Koste, Henna 2023. Pahat pojat -hittielokuvasta 20 vuotta – Näin rajusti leffan päättäjät treenasivat rooleja varten. Verkkoartikkeli. Iltalehti. <https://www.iltalehti.fi/viihdeuutiset/a/bb8b28d4-8401-4b03-a2f4-8d55e8e84d42> (Viitattu 19.10.2024).

Lehtisalo, Anneli 2011. Kuin elävinä edessämme – Suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina 1937–1955. Porvoo: Bookwell Oy.

Lehtisalo, Anneli 2013. Suomalainen elämäkertaelokuva Simo Hurtasta Hella Wuolijokeen. Essee. Elonet. [https://elonet.finn\(Simoinen_2024.\)a.fi/Content/suomalaisen-elokuvan-vuosikymmenet?p=/2000-2009/suomalainen-elamakertaelokuva-simo-hurtasta-hella-wuolijokeen](https://elonet.finn(Simoinen_2024.)a.fi/Content/suomalaisen-elokuvan-vuosikymmenet?p=/2000-2009/suomalainen-elamakertaelokuva-simo-hurtasta-hella-wuolijokeen) (Viitattu 16.10.2024).

Liekso, Hannu 2020. Helene. Verkkoartikkeli. Episodi. <https://www.episodi.fi/elokuvat/helene/> (Viitattu 8.6.2024).

Longeretta, Emily 2022. Ryan Murphy Says Evan Peters Stayed in Character as Jeffrey Dahmer 'for Months' to Prepare for 'Monster'. Verkkoartikkeli. Variety. <https://variety.com/2022/tv/news/evan-peters-jeffrey-dahmer-transformation-process-1235417774/> (Viitattu 8.6.2024).

Maddaus, Gene 2021. 'Bohemian Rhapsody' Screenwriter Sues Over Claim the Blockbuster Lost \$51 Million. Verkkoartikkeli. Variety. <https://variety.com/2021/film/news/bohemian-rhapsody-loss-accounting-1235115211/> (Viitattu 8.6.2024).

Marks, Brian & Buckland, Eve 2023. Pamela Anderson says she felt 'run over' after learning of the Pam & Tommy Hulu miniseries because no one contacted her about it: 'I wish they would have called'. Verkkoartikkeli. Daily Mail. <https://www.dailymail.co.uk/tvshowbiz/article-11678149/Pamela-Anderson-says-felt-run-learning-Pam-Tommy-Hulu-miniseries.html> (Viitattu 8.6.2024).

Netflix i.a. Most Popular Lists. Verkkosivu. <https://www.netflix.com/tudum/top10/most-popular/tv> (Viitattu 8.6.2024).

Nordisk Film i.a. Kikka! Verkkosivu. <https://nordiskfilm.fi/kikka/> (Viitattu 8.6.2024).

Pam & Tommy (Pam & Tommy). USA 2022. Ohjaus Craig Gillespie, Lake Bell, Gwyneth Horder-Payton, Hannah Fidell.

Pekkola, Velipekka 2018. Juicen rooliin lähes 30 kiloa lihottanut Riku Nieminen: "Silloin en kyllä ollut millään tasolla vegaani". Verkkoartikkeli. Yle. <https://yle.fi/a/3-10566495> (Viitattu 8.6.2024).

Pietarinen, Juhani 2015. Etiikka. Verkkosivu. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/etiikka> (Viitattu 8.6.2024).

Portée, Alex 2023. Pamela Anderson says she found 'Pam & Tommy' show 'crushing'. Verkkoartikkeli. Today. <https://www.today.com/popculture/tv/pamela-anderson-pam-and-tommy-response-criticism-rcna67913> (Viitattu 8.6.2024).

Pudas, Mari 2022. Ensi vuonna julkaistavan Spede-elokuvan budjetti jopa 2 miljoonaa: "Tämä ei ole perinteinen elämäkertaelokuva". Verkkoartikkeli. Iltalehti. <https://www.iltalehti.fi/viihdeutiset/a/ca10aac9-b43d-49a8-97dc-2dbc36c852ca> (Viitattu 8.6.2024).

Pulver, Andrew 2023. Oppenheimer overtakes Bohemian Rhapsody to become biggest biopic of all time. Verkkoartikkeli. The Guardian. <https://www.theguardian.com/film/2023/sep/18/oppenheimer-overtakes-bohemian-rhapsody-to-become-biggest-biopic-of-all-time> (Viitattu 8.6.2024).

Siegel, Tatiana 2023. 'I'm Not a Victim': Pamela Anderson Opens Up About Money, Abuse and the 'Assholes' Behind 'Pam & Tommy'. Verkkootikkeli. Variety. <https://variety.com/2023/tv/features/pamela-anderson-interview-abuse-boyfriends-pam-and-tommy-backlash-1235501556/> (Viitattu 8.6.2024).

Simoinen, Karoliina 2024. Dingo-elokuvan traileri julkaistiin. Verkkootikkeli. Iltalehti. <https://www.iltalehti.fi/tv-ja-leffat/a/b3ee56c6-66a7-40fd-95e1-5a948ed906a1> (Viitattu 19.10.2024).

Sinnebrink, Robert 2015. Cinematic Ethics – Exploring Ethical Experience through Film. Oxfordshire: Routledge.

Solar Films i.a. Matti. Verkkosivu. <https://solarfilms.com/portfolio-posts/matti/> (Viitattu 8.6.2024).

StaraTV 2018. Stara TV: Juice-elokuvan Riku Nieminen haastattelussa. Verkko-video 14.12.2018. Youtube. 9:48. <https://www.youtube.com/watch?v=CYIBBLgaFyk> (Viitattu 8.6.2024).

Suomen elokuvasäätiö i.a. Katsojaluvut. Verkkosivu. <https://www.ses.fi/katsojaluvut/> (Viitattu 8.6.2024).

Suomen elokuvasäätiö 2019. SES 50v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat. Verkkosivu. <https://www.ses.fi/ajankohtaista/ses-50v-osa-3-katsotuimmat-elamakertaelokuvat/> (Viitattu 8.6.2024).

Thompson, Anne 2022. Meet Austin Butler, Who Lost Himself in Finding 'Elvis' and Emerged a Star. Verkkootikkeli. IndieWire. <https://indiewire.com/awards/consider-this/austin-butler-elvis-interview-1234790821/> (Viitattu 8.6.2024).

Tikkanen, Minttu 2022. Speden raiskauskohu vaikutti häntä esittävän Riku Niemisen roolityöhön: "Näyttelijälle juhla-ateria". Verkkootikkeli. Voice.fi. <https://www.voice.fi/viihde/a-219190> (Viitattu 8.6.2024).

Tove Jansson 2022. Näe palkintoja voittanut elokuva "Tove" – missä päin maailmaa oletkin. Verkkosivu. <https://tovejansson.com/fi/nae-tove-elokuva/> (Viitattu 8.6.2024).

Tähtivaara, Sarianne 2023. Spede floppasi. Verkkootikkeli. Iltasanomat. <https://www.is.fi/viihde/art-2000009902132.html> (Viitattu 8.6.2024).

Tänav, Alexia 2024. Yellow Film & TV-tuotantoyhtiö pyytää anteeksi: "Emme ole yhtiönä pystyneet luomaan turvallista ja avointa ilmapiiriä aivan kaikille". Verkkootikkeli. MTV Uutiset. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/yellow-film-tv-tuotantoyhtio-pyytaa-anteeksi-emme-ole-yhtiona-pystyneet-luomaan-turvallista-ja-avointa-ilmapiiria-aivan-kaikille/8906742#gs.gxvjke> (Viitattu 20.10.2024).

Kuvalähteet

Kuva 1. Suomen elokuvasäätiö 2019. SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat. Kuvakaappaus verkkosivusta. <https://www.ses.fi/ajankoh-taista/ses-50v-osa-3-katsotuimmat-elamakertaelokuvat/> (Viitattu 16.10.2024).

Kuva 2. Suomen elokuvasäätiö 2019. SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat. Kuvakaappaus verkkosivusta. <https://www.ses.fi/ajankoh-taista/ses-50v-osa-3-katsotuimmat-elamakertaelokuvat/> (Viitattu 16.10.2024).

Kuva 3. Suomen elokuvasäätiö 2019. SES 50 v. osa 3: Katsotuimmat elämäkertaelokuvat. Kuvakaappaus verkkosivusta. <https://www.ses.fi/ajankoh-taista/ses-50v-osa-3-katsotuimmat-elamakertaelokuvat/> (Viitattu 16.10.2024)

Kuva 4. Gibson, Kelsie 2022. The Cast of 'Pam & Tommy' 's Transformations Into Their Real-Life Counterparts Must Be Seen to Be Believed. Verkkootikkeli. People Magazine. <https://people.com/tv/pam-and-tommy-cast-side-by-side-real-people-pictures/>

Kuva 5. Kuva 4. Gibson, Kelsie 2022. The Cast of 'Pam & Tommy' 's Transformations Into Their Real-Life Counterparts Must Be Seen to Be Believed. Verkkootikkeli. People Magazine. <https://people.com/tv/pam-and-tommy-cast-side-by-side-real-people-pictures/>